

Гаценко І. О.

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ФАХОВА УКРАЇНСЬКА МОВА» ДЛЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Статтю присвячено розгляду основних аспектів викладання дисципліни «Фахова українська мова» у технічному виші, проаналізовано професійні аспекти та результати навчання студентів різних галузей знань і напрямів підготовки. Досліджено сучасний стан викладання професійної термінології, перекладу, редагування, коригування наукових текстів.

У дослідженні порушено проблему використання ефективних методів навчання дисципліни «Фахова українська мова» для студентів технічних спеціальностей, висвітлено особливості та переваги цих методів. Зазначено, що ефект уроку-конференції, формат круглого столу, рецензування професійних текстів, використання інтернет-технологій в освіті як нові методи та підходи до навчання завжди урізноманітнюють практичне заняття, привертають увагу, зацікавлюють і сприяють активній роботі студента.

У статті проаналізовано різноманітні завдання: складання вторинних текстів (анотації, резюме, реферати, доповіді); складання власне наукових повідомлень (огляд; відгук / рецензія; стаття); складання тези на певну тему для усного виступу (презентація доповіді, участь у діалогах, полілог); складання усної та письмової наукової промови. У статті наголошено на використанні цікавих інтерактивних методів навчання: «Інтерактивні завдання», «Тренувальні завдання», «Робота в групах». Встановлено, що зазначені методи сприяють швидкому і якісному опануванню теоретичного матеріалу. Доведено, що виконання завдання на редагування як дієвий метод для запам'ятовування норм літературної мови підвищує інтерес студентів до покращення рівня володіння українською мовою.

Зазначено, що принцип обґрунтованості, аргументованості, доказовості відповіді передбачає установку на повне, послідовне доказове висловлення своєї думки. Вихідним пунктом здійснення цього принципу є така організація навчального процесу, коли студент поставлений перед необхідністю доводити свою точку зору, свій варіант розв'язання проблеми, що зумовлює включення в модулі проєктних завдань, які дозволяють інтегрувати знання студентів із різних галузей науки при вирішенні тієї чи іншої проблеми.

Ключові слова: методи навчання, аспекти викладання, професійна термінологія, результати навчання, основи професійного мовлення, організація навчального процесу.

Постановка проблеми. Розвиток комунікативних здібностей випускників вишів у ХХІ столітті набуває особливого значення. Більшість ВНЗ (як гуманітарних, так і технічних) серйозно підходить до цієї проблеми, розуміючи її важливість.

Суть лінгвоосвітнього процесу у технічних вишах полягає в інтеграції знань у зміст професійної освіти, в яких інтегратором є мова як засіб освіти, виховання і формування готовності майбутніх інженерів до професійної діяльності. Нині в системі вищої технічної освіти навчання фаховій мові як важливому елементу загальної і професійної культури та засобу професійного спілкування набуло особливої актуальності. Навчання майбутніх фахівців через мову і вивчення мови через спеціальність – одна з важливих проблем професійної підготовки фахівця в умовах технічного вишу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема викладання фахової мови постійно знаходиться в центрі уваги не лише викладачів-практиків, а й науковців (О. Біляєв, Е. Ветрова, І. Дроздова, М. Вашуленко, Л. Скуратівський); дослідження проблем методики викладання у технічних вишах хоча і проводяться, але значно менше. Останнім часом активно проводиться робота з розробки нових програм для вищої школи (С. Караман, В. Мельничайко); аналізуються аспекти викладання професійного мовлення для студентів-нефілологів (С. Бузько, К. Климова, Л. Мацько, Т. Мунтян, Н. Тоцька, С. Шевчук), але в технічних університетах цю проблему розкрито не повністю.

Постановка завдання. У статті ми розглянемо основні аспекти викладання дисципліни «Фахова українська мова» в технічному виші, зокрема про-

фесійні особливості та результати навчання студентів різних галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Завдання педагогів вищої школи – підготовка грамотного фахівця, який вмiє спілкуватися у професійному середовищі. Нині актуальною є тенденція поєднання класичної освіти і нових технологій. Це виявляється не в механічній передачі знань, а в залученні студентів до науково-дослідної діяльності, у підтримці їхньої творчої активності. Успіх цього процесу, безумовно, залежить як від бажання самого студента, так і від готовності викладача проводити таку роботу. Заняття з фахової української мови в технічному виші сприяють формуванню не тільки комунікативної компетенції студентів, а й збагаченню духовного світу особистості, виховують дбайливе ставлення до української мови, розвивають молодого фахівця як конкурентоспроможного професіонала.

Для студентів технічного вишу вивчення фахової української мови (технічної мови) – це не тільки засіб опанування майбутньою спеціальністю, але й можливість здійснювати компетентне професійно орієнтоване спілкування, що дозволить легко адаптуватися до динамічно мінливих умов професійної діяльності. Такі широкі можливості має дисципліна «Фахова українська мова», зміст якої спрямовано на формування лінгвопрофесійної компетентності, яка інтегрує загальнокультурні, інтелектуальні, соціальні та професійні якості фахівця. Мета викладання дисципліни – професійно орієнтоване навчання мови, подальший розвиток і вдосконалення мовної та комунікативної компетенції на основі наукового стилю мови спеціальності.

З огляду на те, що дисципліна «Фахова українська мова» у технічному виші – це єдиний лінгвістичний курс, покликаний навчити студентів ефективному професійному спілкуванню, його основні завдання полягають у розвитку лінгвопрофесійних компетентностей інженера: розглянути особливості наукового стилю мови, правила ведення ділових переговорів і нарад, особливості мовного і ділового етикету; розширювати активний словниковий запас студентів, удосконалити вміння правильно, аргументовано та ясно будувати усне та письмове мовлення, складати ділові листи, повідомлення, вести ділове листування відповідно до норм сучасної української літературної мови; прищеплювати навички дослідницької діяльності, словесного оформлення публічного виступу відповідно до норм ділового етикету

спілкування. Одне з основних завдань цієї дисципліни ми вбачаємо у формуванні мовленнєвої культури, яка є індикатором загальної ерудиції людини, особливостей її інтелекту, соціального статусу, тобто фактично візитівкою особистості в суспільстві [1, с. 453].

У межах вказаного курсу студенти повинні навчитися відрізняти науковий стиль, його основні жанри та їхнє функціональне призначення; працювати з науковою літературою, із текстом за фахом; складати конспекти різного типу; складати вторинні тексти (анотації, резюме, реферати, доповіді); складати власне наукове повідомлення (вступ, висновок за змістом реферату; огляд; відгук / рецензія, стаття); складати тези на певну тему для усного виступу (презентація доповіді, участь у діалогах, полілог); володіти навичками усної та письмової наукової промови (участь у дискусіях, конференціях, круглих столах, тобто здатність оформляти отримані робочі результати у вигляді статей, доповідей на науково-технічних конференціях, презентаціях і навчально-наукових звітах); правильно й аргументовано будувати усне висловлювання в професійному середовищі; володіти способами і прийомами ділових комунікацій; знати різні риторичні прийоми і способи підготовки публічного виступу і ведення ділових переговорів, нарад. Цей курс передбачає не лише вироблення в майбутніх спеціалістів професійно зорієнтованих вмiнь і навичок досконалого володіння українською літературною мовою у фаховій сфері, але й підвищення загального мовно-культурного рівня, удосконалення мовної майстерності, вироблення навичок вільного й невимушеного володіння літературною формою загальнонародної мови в різних ситуаціях спілкування [3, с. 7].

Навчально-методичний комплекс дисципліни включає навчальну програму дисципліни (syllabus), містить активний ілюстративний матеріал, плани практичних занять, методичні рекомендації, глосарій, методичні матеріали, навчально-практичні матеріали для самостійної роботи, список рекомендованої літератури, а також методичні вказівки, презентації. Принципи розробки навчально-методичного комплексу дисципліни «Фахова українська мова»: комунікативно-когнітивна значущість, компетентісно орієнтовані технології, технології кредитно-модульної побудови, текстоорієнтовані технології. Вихідним принципом побудови навчально-методичного комплексу необхідно визнати принцип комунікативно-когнітивної значущості, який

передбачає певну переорієнтацію у пріоритетах мовного матеріалу.

Під час розробки навчально-методичного комплексу використовувалися технології кредитно-модульної побудови. Модулі утворюють цілісні автономні структури, складники яких передбачають синтез теоретичного, предметно-тематичного і практичного компонентів. Теоретичний компонент передбачає виклад загальних питань теорії. Предметно-тематичний компонент має на меті на матеріалі сучасних автентичних текстів науково-технічної спрямованості подати студентам необхідний мінімум термінологічної лексики в межах навчальної програми. Мета практичного компоненту – розвиток вмінь і навичок на базі активного володіння спеціальною та науково-технічною термінологією. Модулі відтворюють елементи змісту й системи навчання українській технічній мові і слугують науково-методичною базою для організації пізнавальної діяльності студентів у межах предметної галузі.

До структури модуля входить лексико-граматичний матеріал, текстовий матеріал, методичні рекомендації. Навчальний матеріал представлений у таких аспектах: «Стилістичні особливості науково-технічних текстів». «Структура та оформлення науково-технічних текстів». «Види науково-технічних документів». «Особливості лексики наукової і технічної літератури». «Використання науково-технічної термінології». «Технічна лексикографія». «Грамматичні особливості науково-технічних текстів». «Культура наукової та професійної мови». «Нормативні особливості професійного мовлення». «Комунікативні особливості усного та писемного мовлення». «Етичні особливості усного та писемного мовлення». «Особливості перекладу науково-технічної літератури». «Техніка перекладу». «Практикум із перекладу, тренінги». Основною дидактичною одиницею при навчанні українській технічній мові є спеціальний текст.

При формуванні інтелектуальних вмінь студентів необхідно зробити акцент саме на роботу з інформацією, із текстом: визначати головну думку, виділяти смислові частини, основну і додаткову інформацію, критично осмислювати одержану інформацію, робити висновки, аргументувати тези, використовуючи ілюстративний матеріал.

Зазначимо, що принцип обґрунтованості, аргументованості, доказовості відповіді передбачає установку на повне, послідовне доказове висловлення своєї думки. Вихідним пунктом здійснення цього принципу є така організація навчального

процесу, коли студент поставлений перед необхідністю доводити свою точку зору, свій варіант вирішення проблеми, що зумовлює включення в модулі проєктних завдань, які дозволяють інтегрувати знання студентів із різних галузей науки при вирішенні тієї чи іншої проблеми. При цьому подібні завдання мають бути орієнтовані на мову спеціальності студентів, що забезпечить вплив на інтелект через інтенсивну мовну діяльність.

До творчих вмінь відносять вміння генерувати ідеї, для чого необхідні знання з різних галузей, вміння знаходити не один, а кілька шляхів розв'язання проблеми, вміння прогнозувати наслідки певного рішення. До комунікативних навичок насамперед належить вміння вести дискусію, слухати і чути співрозмовника, відстоювати свою точку зору, здатність знаходити компроміс зі співрозмовником, лаконічно висловлювати власну думку. Вихід у змістовному плані на інтеграційний рівень сприяє успішному опануванню навчально-професійною сферою спілкування, яка є провідною при навчанні фаховій (технічній) мові. Стратегія такого навчання полягає в тому, що студенти не тільки опановують мову, а й самостійно оцінюють свої успіхи.

Використання інноваційних методичних технологій дає необмежені можливості для застосування на заняттях новітніх технічних засобів і комп'ютерної техніки. Принципи розробки та використання навчально-методичного комплексу з дисципліни «Фахова українська мова» дозволяють розширити адресність, використовувати варіативність, індивідуалізувати навчання.

Особливого значення набуває процес формування навичок грамотного письма, оскільки науково-технічна мова насамперед використовується у письмовому вигляді, а до письмового тексту висуюються більш суворі вимоги з точки зору дотримання орфографічних, пунктуаційних і граматичних норм. Піднесенню мовної культури студентів сприяє різнопланова робота з фаховими текстами (переклад із російської мови на українську, лексико-граматичний аналіз, укладання перекладних і тлумачних словничків) [2, с. 57]. Під час роботи з професійно орієнтованими текстами увага приділяється засвоєнню орфоепічних і лексичних норм.

У процесі підготовки занять викладач повинен враховувати професійну спрямованість студентів технічного вишу. Завдання для аудиторної і позааудиторної роботи базуються на наукових текстах за профілями та напрямками, викладач спеціально добирає мовний і граматичний матеріал для май-

бутніх програмістів, будівельників, архітекторів тощо. Текстовий матеріал має пізнавально-розвивальний характер, відтворює специфіку навчальної, науково-популярної та спеціальної літератури.

Під час заняття при вивченні наукового стилю мовлення класифікуються та аналізуються спеціальні професійні терміни на матеріалі навчально-наукових текстів. На прикладах наукових текстів мови конкретної спеціальності відпрацьовуються норми української мови. Спостереження за монологічним мовленням студентів дають підстави стверджувати, що продукування власного мовлення, на жаль, становить для них найбільшу складність.

Важливим методичним завданням викладачів при формуванні у студентів вмінь будувати власні тексти є введення різних творчих завдань продуктивного характеру. Особливий інтерес становлять своєрідні мініконференції під час практичних занять, коли обговорюються наукові тексти різних жанрів виробничої спрямованості. Так, для формування риторичних вмінь на практичних заняттях студентам пропонується підготувати усний виступ на 5-7 хвилин за напрямами і профілями підготовки.

На занятті звертається увага на складання плану усного виступу, його структуру, прийоми і способи привертання уваги аудиторії. Жваво відбуваються в аудиторії обговорення студентських доповідей-повідомлень. Разом зі студентами розробляються критерії оцінювання усного виступу, у яких враховується вміння використовувати риторичні способи і прийоми, встановлювати контакт з аудиторією, володіти невербальними засобами і технікою мови. Студенти вчаться полеміці та етиці ведення суперечки. Тільки моделюючи на заняттях умови створення публічного мовлення, наближені до реальної ситуації, можна навчити студента бути успішним оратором. Багато студентів вже з першого курсу починають займатися науково-дослідницькою діяльністю, беруть участь в університетських і міжвишівських конференціях, вчаться публічно представляти результати своїх наукових робіт, обґрунтовувати отримані висновки.

Часто на заняття з фахової української мови викладач для аналізу добирає художні тексти про творчість відомих письменників і поетів. Студенти аналізують мовні засоби виразності, стиль автора. Важливе значення на уроках надається соціально-етичним аспектам спілкування, мовному етикету, грубі порушення якого, на жаль, є частими в студентському середовищі. Мовний етикет необхідний не тільки в науковій сфері, але і в професійній комунікації, його знання є необхідною професійною якістю фахівця.

Студент повинен демонструвати комунікативну компетентність у професійно значущих жанрах, збираючи матеріал для складання навчального звіту з практики або готуючи пояснювальну записку до курсової роботи та проєкту. Вивчаючи письмові форми ділового спілкування, студенти розглядають види та структуру ділових листів, вчаться вести ділове листування, складають анкету і резюме, аналізують мовні особливості ділової реклами.

На практичних заняттях, присвячених діловому спілкуванню, вводяться лінгвістичні вправи з елементами рольової гри, які дозволяють моделювати ситуації і мовну поведінку в діловій сфері: телефонна розмова, співбесіда при працевлаштуванні, діалог із начальником або з підлеглим, проведення ділових переговорів, ведення полеміки із соціально значущих проблем. З метою уникнення конфліктних ситуацій і трудових спорів під час діалогу важливо акцентувати увагу студентів на використанні норм культури мовлення, дотриманні стилевих вимог у різних мовних ситуаціях. Особлива увага під час практичних занять приділяється невербальному спілкуванню, оскільки жести, міміка, інтонація – найважливіші частини ділового спілкування. Студенти вчаться оцінювати техніку мови опонента, міміку і жести іншої людини.

Розвивати мовну комунікативну культуру студентів у рамках лише одного семестру – завдання дуже складне. На нашу думку, формування професійної мовної культури майбутніх фахівців має проводитися на всіх рівнях вищої освіти. Студент у технічному виші повинен опанувати не тільки професійні знання, а й отримати загальнокультурний розвиток, навчитися грамотно користуватися словом, переконливо викладати свої думки, розвивати риторичні навички та вміння.

Більшу частину самостійної роботи становить позааудиторна. Позааудиторна робота студентів під керівництвом викладачів може здійснюватися в системі Moodle, яка дає студентам можливість вивчати рекомендовану викладачами літературу, виконувати конспектування статей і монографій. Форум дозволяє викладачеві за допомогою електронного листування включати студента в процес навчання, відповідати на запитання і виправляти недоліки у роботі.

У своїй діяльності викладач наповнює дисципліну різними видами творчих завдань: робота зі словниками, складання глосарію; створення презентацій із вивченого матеріалу, використання аудіо- і відео- записів під час підготовки усного

повідомлення; перегляд телепередач з метою обговорення у групі; участь в олімпіадах і конкурсах з української мови та літератури, конкурсах із риторики, студентських науково-практичних конференціях різного статусу.

Розвивати здібності критично оцінювати ситуацію / подію / текст допомагає, на нашу думку, правильно організована робота, наприклад при вивченні написання відгуку та рецензії. Студенти не тільки навчаються складати відгук і рецензію на занятті (складання їх за зразком на основі змісту тексту, фільмів), а й відвідують виставу з метою оцінити її. На першому етапі проводиться обговорення вистави на основі підготовлених відгуків, на другому етапі – рецензування.

Наведемо ще одну форму навчання – проведення уроку-конференції. При вивченні структури написання доповіді, повідомлення, реферату студенти готують тематичний конспект, потім складають бібліографічний опис. Підсумковим видом роботи є участь у конференції на тему: «Технічні

науки: історія, сучасність, майбутнє» (усна частина реферату). Добре організована робота такого формату, у яку повністю залучені студенти, дуже активізує їх, викликає великий інтерес, розвиває почуття відповідальності, колективізму, сприяє розвитку лідерських якостей і формуванню навичок ораторського мистецтва. Крім того, урок-конференція має високий ступінь інформативності та корисності, оскільки тематика рефератів пов'язана з майбутньою спеціальністю.

Висновки і пропозиції. Отже, викладання фахової української мови в технічному виші має свої особливості, деякі з яких ми спробували охарактеризувати. На нашу думку, здійснення порівняного навчання мови, правильно організована робота зі складання змісту робочих програм і силabusів, впровадження інноваційних форм і методів роботи сприяє розвитку і вдосконаленню української мови професійно орієнтованого характеру, підвищенню рівня мотивації, формуванню комунікативної компетенції студентів.

Список літератури:

1. Бузько С. А. Формування мовленнєвої культури студентів під час вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2017. Вип. 16. С. 453–459.
2. Гаценко І. О. Особливості формування мовної особистості майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка*. 2013. Вип. 111. С. 56–60.
3. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : [підручник]. Київ : Алерта, 2012. 696 с.

Hatsenko I. O. MAIN ASPECTS OF TEACHING THE DISCIPLINE “PROFESSIONAL UKRAINIAN LANGUAGE” FOR STUDENTS OF TECHNICAL DIRECTION

The article is devoted to the consideration of the main aspects of teaching the discipline “Professional Ukrainian language” in technical higher education, analyzed the professional aspects and learning outcomes of students in various fields of knowledge and areas of training. The current state of teaching professional terminology, translation, editing, correction of scientific texts is analyzed.

The study raises the issue of using effective teaching methods of the discipline “Professional Ukrainian language” for students of technical specialties, highlights the features and benefits of these methods. It is noted that the effect of the lesson-conference, round table format, review of professional texts, use of Internet technologies in education as new methods and approaches to learning always diversify practical classes, attract attention, interest and further promote active student work.

The article analyzes various types of tasks, namely: compilation of secondary texts (annotations, summaries, abstracts, reports); compilation of actual scientific reports (review; review / review; article); drafting a thesis on a specific topic for oral presentation (presentation of the report, participation in dialogues, polylogue); preparation of oral and written scientific speech (participation in discussions, conferences, round tables, etc., ie the ability to draw up the results in the form of articles, reports at scientific and technical conferences, presentations and educational and scientific reports. The article emphasizes the use of interesting interactive teaching methods: “Interactive tasks”, “Training tasks”, “Work in groups”.

It is established that these methods contribute to the rapid and high-quality survey of theoretical material. It is noted that the principle of validity, argumentation, provability of the answer provides for the installation of a full, consistent, evidential expression of their opinion. In which the student fasts faced with the need to prove their point of view, their version of the problem, which leads to the inclusion in the module of project tasks that allow you to integrate the knowledge of students from different fields of science in solving a problem.

Key words: *teaching methods, aspects of teaching, professional terminology, learning outcomes, basics of professional speech, organization of educational process.*